

УДК 005.332.14

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-3-26>

Якименко-Терещенко Н.В.
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічного аналізу та обліку
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Смоловик Р.Ф.
кандидат економічних наук,
професор кафедри економічного аналізу та обліку
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Дяченко К.С.
старший викладач кафедри економіки та обліку
Харківського торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

Yakimenko-Tereshchenko Nataliia
Doctor of Economic Sciences, Professor,
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

Smolovik Raisa
Candidate of Economic Sciences,
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

Dyachenko Kateryna
Senior Lecturer at the Department of Economics and Accounting
Kharkiv Institute of Trade and Economics of
Kyiv National University of Trade and Economics

АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ГЕНЕЗИСУ ПЕРЕДБАЧЕННЯ ЯК ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

ASPECTS OF THE GENESIS PROBLEM OF PREDICTION AS A GOVERNANCE FUNCTION IN THE GLOBALIZATION CONDITIONS

АНОТАЦІЯ

У статті аналізуються питання переважно інноваційного виробництва на шляху його стійкого розвитку; обґрунтовано необхідність в умовах глобалізації використання методів прогнозування та передбачення як результату розвитку функцій управління в сучасних умовах трансформації соціально-економічних систем. Акцентується увага на зростаючій потребі в прогнозах на тривалу перспективу і взаємопов'язаних із цим проблемах, що вимагають вирішення з урахуванням чинників гнучкості управління його пристосуванням до ситуаційної дії зовнішнього середовища. Прогнозування, передбачення і планування визначено нерозривними етапами єдиного процесу управління в сучасних умовах. Визначено передбачення як функцію управління, проаналізовано його зміст, етапи розвитку, функції та обґрунтовано основні характеристики комплексної системи передбачення.

Ключові слова: управління, планування, ефективність, гнучкість, прогнозування, розвиток, адаптація, передбачення.

АННОТАЦІЯ

В статье анализируются вопросы преимущественно инновационного производства на пути его устойчивого развития; обоснована необходимость в условиях глобализации использования методов прогнозирования и предвидения как результата развития функций управления в современных условиях трансформации социально-экономических систем. Акцентируется внимание на растущей потребности в прогнозах на длительную перспективу и взаимосвязанных с этим проблемах, требующих своего решения с учетом факторов гибкости управления его приспособлением к ситуационному воздействию внешней среды. Прогнозирование, предвидение

и планирование определены неразрывными этапами единого процесса управления в современных условиях. Дано определение предвидения как функции управления, проанализированы его содержание, этапы развития, функции и обоснованы основные характеристики комплексной системы предвидения.

Ключевые слова: управление, планирование, эффективность, гибкость, прогнозирование, развитие, адаптация, предвидение.

ANNOTATION

The case is made for the use of forecasting and prediction techniques in the context of globalization as a result of the development of management functions in the current context of the transformation of social and economic systems. Emphasis is placed on the growing need for long-term projections and related problems that need to be addressed, taking into account the flexibility of its management to adapt to the situational impact of the external environment. Forecasting, foresight and planning are defined by the inextricable stages of a single management process in today's environment. Foresight is defined as a management function, its content, stages of development, functions are analysed, the main features of the integrated foresight system are justified. Scientific foresight as a management function in the context of globalization is a complex, integrated system that is based on: the results of basic research, discoveries; the emergence of definitions of new concepts and methods for the investigation of objects, taking into their future development; using all methods of stimulating intellectual cognitive activity based on the accumulation of intellectual capital of scientific knowledge, using intuition, fantasy, imagination as a reflection of objective reality in the human mind, as a process of superior, intelligent knowledge by nature; the ability to guess the truth

using the practice and experience of earlier knowledge leading to a transition to a knowledge-based economy. The problem of improving management based on foresight is complex. The problem requires the involvement of many sciences: economics, mathematics, cybernetics, philosophy, ethics, as well as the efforts of different area of expertise and trained human resources with a high level of intellectual potential. The genesis of the foresight problem has passed the following stages of development: practical need for production activities to make extensive use of foresight as a function of the management of the development of a particular system, the object of the system; practical need to address the use of foresight as a management function for several diverse sciences that determine the level of development of the respective national economy; practical need to use foresight as a management function for all sciences without exception to improve management efficiency.

Key words: management, planning, effectiveness, flexibility, forecasting, development, adaptation, foresight.

Постановка проблеми. Сталий розвиток постіндустріального виробництва ставить перед процесом планування нові завдання. Підвищується роль довгострокових економічних прогнозів, завданням яких є аналіз тенденцій розвитку системи в минулому і передбачення напрямів розвитку в майбутньому. Особливого значення набуває довгострокове прогнозування в складних системах з метою визначення найбільш ймовірних шляхів розвитку багатогалузевого національного господарства країни, масштабів і значущості очікуваних змін обсягу суспільного виробництва і потреб суспільства. Головним із напрямів наукової роботи, що має важливе практичне значення, стає дослідження проблем, пов'язаних з удосконаленням планування та організації управління виробництвом, із прогнозуванням на базі передбачення темпів розвитку науки і техніки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні процеси планування, прогнозування як функції управління виробничої діяльності підприємства досить широко висвітлені у працях вітчизняних і зарубіжних учених. Серед них варто відзначити праці С.В. Войтко, І.О. Галиці, С.М. Ілляшенка, Ю.В. Кідзерського, О.Є. Кузьміна, О.Г. Мельника, О.П. Романко, М.М. Якубовського та ін. [1–4]. Процес управління складними системами, до яких належить постіндустріальне виробництво, в сучасних умовах глобалізації постійно вимагає вивчення особливості методів прогнозування його розвитку з використанням передбачення як необхідної функції управління. Ці питання недостатньо розкриті в науковій літературі.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування необхідності розвитку передбачення як функції управління в умовах трансформації економічних систем із метою забезпечення гнучкої адаптації підприємств до змін у зовнішньому середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес виробництва нових видів товарів і послуг, з погляду його речового змісту, є системою перетворення предметів праці в готовий для споживання продукт, іншими словами – технологічним процесом. Він залежить від ха-

рактеру і призначення виготовленого продукту, властивостей самого процесу праці, застосовуваної техніки, а також методу організації праці на підприємстві. Отже, процес виробництва нового виду продукту може бути представлений як система, «входом» якої є ресурси, а «виходом» – виріб із певними якісними та кількісними характеристиками. Оскільки «вихід» системи збігається з визначенням мети процесу виробництва, то необхідно визначити більш чітко показники «виходу» системи, критерій її ефективності. Як критерій використовується показник, що характеризує витрати на виробництво продукції. Витрати повинні знижуватися за необхідних або поліпшених характеристик; витрати можуть підвищуватися, що є доцільним за значної міри підвищення характеристик виробу. Моделювання процесу виробництва починається з виділення підсистем у цій системі і складання принципів взаємозв'язків, у яких проявляється функціонування цього об'єкта. Такими основними підсистемами є: підсистема конструктивного виконання, технології, організації виробництва, праці та управління. Ці підсистеми за своїм змістом функціональні, тобто кожній із них властиве вирішення певних завдань. Підсистеми взаємопов'язані між собою таким чином, що «вихід» кожної попередньої системи є елементом «входу» кожної наступної.

Такий процес виготовлення виробу характерний для умов індустріального виробництва. Однак основною ознакою, що визначає рух соціально-економічних систем в умовах глобалізації, є перехід до постіндустріального виробництва, яке є більш складною системою та ґрунтується на вміннях та здібностях людини, її інтелектуальному, психофізичному і соціокультурному потенціалах. Саме практичне застосування знань у процесі створення високотехнологічної продукції стає основним джерелом додаткової вартості. Перетворення знань та здібностей людини на основне джерело багатства робить людину та її високоякісну працю ключовим чинником постіндустріальної економіки [5]. У цих умовах менеджмент підприємства має чітко розуміти складність нових проблем, які пов'язані з вирішенням завдань з урахуванням впливу глобальних процесів. Це вимагає:

- забезпечення більш високого рівня, якості планування на основі функції передбачення;
- формування інтелектуального потенціалу трудових ресурсів шляхом залучення та створення оптимальних умов для інноваційно активних працівників;
- розроблення системи матеріальних і моральних стимулів, які об'єднують працівників підприємства для реалізації поставленої мети його розвитку, виконання місії підприємства, його філософії, етики.

В умовах такого виробництва прогнозування на базі передбачення є складовою частиною системи планування і включає низку стадій: аналіз досягнутого рівня і тенденцій, що склалися,

формування цілей розвитку системи на певний період, розроблення комплексу заходів з урахуванням найбільш ефективного досягнення поставлених цілей; передбачення розвитку системи в майбутньому періоді, його моніторинг і коригування з урахуванням реальних підсумків та виникаючих чинників і умов розвитку під впливом зовнішнього оточення.

Безперервно зростаюча потреба в прогнозах пов'язана з постійним зростанням складності, динамікою розвитку продуктивних сил, тісною взаємодією економіки, науки і техніки, складною ієрархічною структурою всього національного господарства. Тому інтерес до прогностичних досліджень є закономірним наслідком внутрішньої логіки розвитку складних систем. Такі прогнози дають можливість визначити основні напрями розвитку науки і техніки і є необхідною умовою розроблення ефективної науково-технічної політики. Такий прогноз не обмежується заданими межами часу і передбачає безперервне уточнення його оцінок у процесі отримання даних щодо змін у структурі світового виробництва.

Ефективність управління складними процесами вимагає наявності в його організаційній системі такого елемента, у функції якого входить визначення ефективності управлінських рішень, які приймаються, за умови впливу на такі системи в майбутньому періоді змін у зовнішньому середовищі. При цьому не можна виходити з інформації, що характеризує систему у статичі, а необхідно враховувати її розвиток у майбутньому періоді в динаміці. Отже, виникає необхідність аналізу результатів використання передбачення як функції управління в умовах глобальних процесів, насамперед виходячи з практичної необхідності та потреби суспільного виробництва.

Так, вважаємо, що у своєму розвитку генезис проблеми передбачення пройшов такі етапи, як:

- виникнення практичної потреби виробничої діяльності в широкому використанні передбачення як функції управління розвитком конкретної системи, об'єкта системи;

- виникнення практичної потреби виробничої діяльності щодо вирішення питань про використання передбачення як функції управління для кількох різномірних наук, що визначають рівень розвитку відповідних галузей національного господарства країни;

- виникнення практичної потреби для використання передбачення як функції управління для всіх без винятку наук із метою підвищення ефективності управління.

Наукові теоретичні дослідження, можливість, знання майбутнього стану процесу розвитку системи на основі передбачення дали змогу отримати ефективні результати. Оскільки в процесі наукового дослідження використовувалися різні комплексні методи, то і процес передбачення стали розглядати як комплексну функцію управління.

Перетворення інтегрованих проблем передбачення як функції управління в єдину комплексну.

Вирішення зазначених завдань створює науково обґрунтовану базу для планування, прогнозування передбачення і забезпечує гнучкість управління господарським розвитком і його ефективність.

Наукові теоретичні дослідження можливості знання майбутнього стану процесу розвитку системи на основі передбачення дали змогу отримати ефективні результати. Оскільки в процесі наукового дослідження використовувалися різні комплексні методи, то і процес передбачення стали розглядати як комплексну функцію управління.

Прогнозування, передбачення і планування – це три нерозривні етапи єдиного процесу управління в сучасних умовах. Прогнозування і передбачення передбачає:

- 1) об'єктивне формулювання тенденції розвитку економіки, науки і техніки;

- 2) оцінку факторів, що впливають на реальні процеси розвитку;

- 3) визначення найбільш перспективних напрямів досліджень у фундаментальних і прикладних науках;

- 4) використання найважливіших закономірностей і особливостей передбачуваного соціально-економічного та науково-технічного розвитку;

- 5) визначення найбільш ймовірних, за можливості оптимальних варіантів розвитку національного господарства, шляхів активного впливу на економічні процеси.

Вирішення цих завдань створює науково обґрунтовану базу для планування і забезпечує гнучкість управління господарським розвитком у майбутньому періоді.

Така комплексна функція управління вимагає послідовного вирішення завдань в умовах глобальної трансформації економічних систем.

1. Наукове дослідження й обґрунтування методологічної основи передбачення, методів аналізу, інструментарію дослідження передбачення як функції управління з урахуванням впливу глобальних процесів.

2. Вивчення якісних характеристик, методів передбачення, застосовуваних в окремо взятих науках, з урахуванням їхньої специфіки, з метою визначення однорідних властивостей, характеристик.

3. Наукове дослідження механізмів дії функції передбачення в умовах інтелектуальної діяльності трудових ресурсів з метою їх наукового обґрунтування.

Практичний досвід країн із розвинутою ринковою економікою підкреслює, що сучасні умови глобалізації забезпечують зростання виробничих, технологічних можливостей у всьому світовому господарстві. Загальна доступність до споживчих ресурсних ринків, різні види кооперації, виробництва продукції зі значним вмістом інтелектуальної праці і доданої вар-

тості вимагає розроблення глобальної стратегії управління. Найважливішим напрямом у системі управління стають лідерство, комунікабельність, корпоративне передбачення. Головною властивістю підприємства, організації стає його адаптація до впливу зовнішнього оточення. У цих умовах важливого значення набуває велика гнучкість підприємства, високий рівень конкурентоспроможності, широке використання інноваційних, інформаційних технологій. Конкурентоспроможність підприємства забезпечують професійні знання трудових ресурсів. Саме вони в системі з компетентністю і формують базу розвитку підприємства.

Такий системний аналіз економічної суті передбачення як функції управління являє собою найважливіший інструментарій, необхідний для інтуїтивного, віртуального представлення образу майбутнього підприємства, організації як результату їхнього розвитку. Отже, такий інструментарій можна визначити як метод прогнозування на основі передбачення майбутнього стану аналізованого об'єкта, системи. При цьому можуть бути використані всі відомі способи активізації пізнавальної діяльності для розроблення сценарію, що дає змогу бачити шляхи розвитку організації в майбутньому і можливості її адаптації до ситуаційних, глобальних впливів. Необхідно виходити з того, що будь-яка виробнича діяльність є складною системою. Однак не менш складною є і система мислення, яка дає змогу охопити весь обсяг наявних знань про будь-який вид діяльності, які представляються на інтуїтивному рівні і дозволяють уявити результат дії процесів у їхньому розвитку та оцінити можливість їхньої зміни в майбутньому для отримання більш ефективних результатів. Важливе значення при цьому має інтуїція як вищий розумний результат пізнання природи. Здатність свідомості іноді якимось чуттям, тобто інтуїцією, вгадувати істину можлива тільки на основі набутих раніше знань, досвіду, які дають можливість раптово правильно вирішити цю проблему.

Висновки. Таким чином, наукове передбачення як функція управління в умовах глобалізації являє собою складну, комплексну систему, засновану на: результатах фундаментальних досліджень, відкриттів; появі визначень нових понять, методів дослідження об'єктів з урахуванням їхнього розвитку в майбутньому; використанні всіх методів активізації інтелектуальної пізнавальної діяльності, заснованої на акумулюванні інтелектуального капіталу наукових знань із використанням інтуїції, фантазії, уяви, як відображення об'єктивної реаль-

ності у свідомості людини, як процесу вищого, розумного пізнання природою; здатності вгадувати істину, використовуючи практику і досвід придбаних раніше знань, які забезпечують перехід до економіки, заснованої на знаннях, створення засобів і предметів праці із значним зміст інтелектуальної праці та доданої вартості.

Все викладене вище дає змогу зробити висновки, що проблема вдосконалення управління на основі передбачення є комплексною, вимагає для свого вирішення залучення методів багатьох наук: економіки, математики, кібернетики, філософії, етики, а також зусиль фахівців різних галузей знання і відповідним чином підготовлених трудових ресурсів із високим рівнем інтелектуального потенціалу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Войтко С.В. Управління розвитком наукомістких підприємств : монографія. Київ : НТУ «КПІ», 2001. 280 с.
2. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г., Романко О.П. Конкурентоспроможність підприємства: планування та діагностика : монографія. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2011. 198 с.
3. Ілляшенко С. М. Маркетинг. Менеджмент. Інновації : монографія. Суми : ТОВ «ТД «Папірус», 2010. 624 с.
4. Кідзерський Ю.В., Якубовський М.М., Галиця І.О. та ін. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку. Київ : Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2009. 928 с.
5. Нікітіна О.Б. Формування передумов постіндустріального розвитку України в контексті європейського вибору. *Економічний вісник*. 2014. Вип. 4. С. 84–89.

REFERENCES:

1. Voitko S.V. (2001) Upravlinnia rozvytkom naukomistkykh pidpriemstv: monohrafiia [Management of the development of knowledge-intensive enterprises]. Kyiv: NTU «KPI». (in Ukrainian)
2. Kuzmin O.Ie., Melnyk O.H., Romanko O.P. (2011) Konkurentospromozhnist pidpriemstva: planuvannia ta diahnostyka [Competitiveness of the enterprise: planning and diagnostics Ivano-Frankivsk]. Ivano-Frankivsk: IFNTUNH. (in Ukrainian)
3. Illiashenko S.M. (2010) Marketynh. Menedzhment. Innovatsii [Marketing. Management. Innovation]. Sumy: TOV «TD «Papirus». (in Ukrainian)
4. Kidzerskyi Yu.V., Yakubovskiy M.M., Halysia I.O. (2009) Potentsial natsionalnoi promyslovosti: tsili ta mekhanizmy efektyvnoho rozvytku [National Industry Potential: Objectives and Mechanisms for Effective Development]. Kyiv: In-t ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy. (in Ukrainian)
5. Nikitina O.B. (2014) Formuvannia peredumov postindustrialnoho rozvytku Ukrainy v konteksti yevropeiskoho vyboru [Formation of prerequisites for post-industrial development of Ukraine in the context of the European choice]. *Ekonomichnyi visnyk*, vol. 4, pp. 84–89.